

Šikana ve školní třídě

[PhDr. David Čáp Ph.D.](#)

Vydáno: 19. 5. 2013

Platný od: 19. 5. 2013

Šikana je opakované a záměrné psychické a fyzické ubližování (ponižování, týrání) zaměřené na jedince či skupinu žáků, kteří se těmto útokům nemohou či nedokážou účinně bránit.

Cílem takového chování není nic jiného než ponížení, ublížení či týrání. To, že se útoky opakují, je obecně srozumitelné. V některých případech ale může jít o opakování vůči různým obětem, a tím pádem může být tento znak šikany přehlédnut. Záměrnost útoku se týká motivace útočníka, což znamená, že cílem takového útoku je ponížení. Tímto znakem se šikana jasně odlišuje od rvačky, jejímž cílem bývá spíše vítězství či prosazení vlastního názoru. Chybně interpretována bývá neschopnost oběti se bránit. Tato neschopnost či lépe řečeno nemožnost se bránit se netýká pouze fyzických sil, ale často sociální převahy agresora, jeho podpory skupinou, nerespektování přání oběti nebo například rezignace oběti.

Pro odlišení šikany od jiného problematického chování jsou důležité znaky šikany. Těmi jsou záměrnost, opakování, nepoměr sil, snižování lidské důstojnosti a bezmoc na straně oběti a zneužití moci na straně agresora.

Šikana není jev statický, ale v konkrétní skupině se v čase vyvíjí. Porozuměním tomuto vývoji budeme snadněji volit vhodnou intervenci. Nejčastěji je uváděno pět stadií vývoje šikany (Kolář, 2001, 2011).

Rozvoj šikany

První dvě jsou charakterizována tak, že v nich převažuje násilí psychické (zejména zesměšňující „legrácky“ a nadávky). Většina třídy s násilím nesouhlasí, oběť i ostatní žáci si stěžují a vyučující informují o tom, co se ve třídě děje. V těchto dvou stadiích jsou žáci ochotni o šikaně hovořit, jejich názory jsou závislé na názoru agresora či agresorů.

Ve třetím stadiu se kolem agresora – iniciátora začíná vytvářet jádro, které začíná mít výrazný vliv na normy, které ve třídě budou platit. V tomto okamžiku začíná narůstat strach mezi spolužáky a spontánní informování vyučujících se výrazně snižuje, až mizí úplně. Nyní je spíše pravděpodobné, že se vyučující o dění ve třídě dozví pouze

v rozhovoru mezi čtyřma očima s žákem či žákyní, kteří s takovým jednáním nesouhlasí.

Čtvrté a páté stadium je již typické tím, že se výrazně zvýší podíl fyzického ubližování, manipulace a tlaku na skupinovou konformitu. Většina třídy normy vytvořené jádrem agresorů přijímá a snižuje se pravděpodobnost získání informací i v rozhovoru mezi čtyřma očima. Nyní se agresivně a tyransky začínají chovat i umírnění spolužáci, kteří se dříve oběti zastávali. Navíc se silně rozvíjí závislost oběti na agresorovi či agresorech a oběť o nich může hovořit jako o svých kamarádech. Rozvoj nastolených norem vrcholí tím, že je třída rozdělena na dvě skupiny, přičemž má jedna skupina všechna práva a druhá žádná.

První tři stadia vnímáme jako počáteční šikanu a čtvrté a páté stadium jako šikanu pokročilou. Pro diagnostiku a volbu správné intervence nám postačí rozlišení na počáteční a pokročilou šikanu.

Závažnost šikany

Jestliže v rámci šetření podezření na šikanu potvrdíme alespoň hlavní znaky (záměrnost, opakování, nepoměr sil), následuje tzv. vnitřní diagnostika (Kolář, 2011). Ta spočívá ve zjištění, zda se jedná ještě o počáteční (1.–3. stadium) nebo už pokročilou (4.–5. stadium) šikanu.

K tomuto rozlišení potřebujeme zjistit, zda jsou naplněna nejdůležitější kritéria (Kolář, 2011; metodické materiály projektu Minimalizace šikany):

Otevřenost – zda oběť či svědkové hovoří o tom, co se stalo. Také sem patří to, zda ostatní sympatizují s agresory, nebo jejich chování odsuzují. Jestliže svědci a oběť odmítají vypovídat nebo většina skupiny sympatizuje s agresory, pravděpodobně se jedná o pokročilou šikanu.

Závažnost a četnost útoků – zda jsou útoky „mírnějšího“ charakteru nebo zda se stupňují. Stejně tak je důležité zmapovat i to, jak často k útokům dochází. Důležité je uvědomit si, že to, co můžeme vnímat jako mírnější formu ubližování, může oběť vnímat jako velmi závažné. Dochází-li k útokům vícekrát týdně a jsou-li brutálnější, nebo se stupňuje jejich závažnost, pravděpodobně se jedná o pokročilou šikanu.

Doba trvání – jak dlouho k šikaně dochází. Přesná doba pro určení počáteční a pokročilé šikany neexistuje. Rozdíl je ale v rozpoznání šikany při formování skupiny nebo v posledním ročníku ZŠ. Trvá-li šikana v řádech měsíců, zvyšuje se riziko, že jde o pokročilou šikanu.

Počet aktérů – zajímá nás počet obětí a počet agresorů. S větším počtem agresorů a vlastně i obětí se rozšiřují patologické normy chování i na další členy skupiny. Tím pádem se zvyšuje pravděpodobnost, že se jedná o pokročilou šikanu.

Všechna tato kritéria slouží spíše jako vodítka. Nikdy nelze přesně říci, od jakého počtu agresorů a doby trvání se už jedná o pokročilou šikanu. Řekněme, že

„nejtvrdší“ kritérium je otevřenost v komunikaci. Ti, kteří s agresory sympatizují, totiž nemají zájem na informování vyučujících. Stejně tak i oběť, která propadla beznaději a ví, že se neubrání, pravděpodobně nevyhledá sama pomoc a je možné, že bude agresory i bránit. Na tato kritéria se opět doptáváme vhodnou formou v rozhovorech se svědky a také s tím, kdo nás první informoval. Pro porozumění dění ve skupině mohou být vhodné i různé sociometrické dotazníky či jiné formy mapování vztahů ve třídě.

Intervence

Po těchto dvou základních krocích nastává čas pro volbu účinné intervence. Obecně platí, že v případě pokročilé šikany je nutné zajistit bezpečí oběti a vlastně i ostatních dětí, dále nečinit unáhlené kroky a přizvat ke spolupráci odborníky na danou problematiku (např. středisko výchovné péče, pedagogicko-psychologická poradna, policie, neziskové organizace zabývající se touto problematikou atd.).

Jestliže se jedná o počáteční šikanu, postupujeme nově dle [Metodického pokynu č.j. MSMT-22294/2013-1](#). Následuje tedy informování rodičů, výchovná komise a udělení výchovných opatření agresorům (v případě nejméně závažných projevů může stačit i domluva a odsouzení konkrétního chování), další podpora oběti a samozřejmě podpora vztahů ve třídě a práce s celou třídou. Nezapomínejme na to, že poškozena nebyla pouze oběť, ale i ostatní žáci. Odsouzení konkrétního chování by mělo být veřejné, aby si je uvědomovali všichni žáci. Neodsuzujeme žáky ale konkrétní chování.

Použitá a doporučená literatura

Čáp, D. *Šikana: mýty a realita*. Řízení školy, 2011.

Kolář, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001.

Kolář, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011.

Říčan, P., Janošová, P. *Jak na šikanu*. Praha: Grada, 2010.

Vágnerová, K. a kol. *Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče*. Praha: Portál, 2009.

www.minimalizacesikany.cz

[Metodický pokyn MŠMT č. 24 246/2008-6](#)

[Metodický pokyn č.j. MSMT-22294/2013-1](#)

ČT EDU nabízí nejen vzdělávací programy a aktivity, ale rovněž se věnuje problematice vztahů a klimatu ve školách. Pořad ukazuje, **co všechno je šikana, jak se v případě šikany zachovat, i když jsme pouze její svědci**. Je zde názorně předvedeno, do jakých situací se mohou děti dostat, jak v kontextu těchto reálných situací reagují a jak by naopak měly reagovat. Video je ke zhlédnutí [ZDE](#).